

CUVÎNT INTRODUCȚIV *

Între 28 — 29 aprilie 1992 în cadrul secției de Preistorie a Institutului de Arheologie din București a avut loc un colocviu pe tema „*Obiceiuri de depunere în pre- și protoistorie*”. Inițiativa organizării unei discuții pe această temă a aparținut unui grup de cercetători ai Institutului format din dr. Radu Harhoiu, Alexandru Avram, Nicolae Conovici și subsemnatul și a fost urmarea firească a altor două manifestări organizate de secția de Arheologie clasică, prima în 1987 pe tema privind modurile de organizare socială reflectate în datele arheologice, iar a doua, în 1988, centrată pe probleme ale arheologiei și sociologiei funerare (Chicideanu, SCIVA, 39, 1988, 4, 413 — 414), demersul sociologic al ambelor manifestări ca și legătura dintre ele fiind evidente. Succesul dezbaterilor din '87 și '88 a determinat în bună măsură inițiativa organizării unei discuții pe tema vastă și controversată a depunerilor. Inițial, colocviul a fost gândit ca o discuție circumscrisă doar la depozite, ca izvoare arheologice, dar problematica vastă ca și sugestiile binevenite ale unor colegi cu experiență ne-au determinat să extindem câmpul preocupărilor, incluzând și alte categorii de depuneri, inclusiv tezaurele monetare, ajungând în final la formula „*Obiceiuri de depunere*”. Urmind modelul dezbaterilor din '87 și '88 s-a optat pentru un cadru cronologic cit mai larg, din paleoliticul superior și pînă în sec. XI p. Ch., care prezenta și avantajul că se potrivea temei la fel de largi adoptate.

În discuțiile duse în cadrul grupului de inițiativă, a fost schițat un sumar general al colocviului: definiții și probleme generale; condiții de depunere, structură și tipologie; relația depozit (depunere) — mormînt — așezare; tezaure monetare; probleme de metodologie; cronologie; probleme de interpretare. Știam de la început că va fi greu să se acopere cu referate întregul sumar și de aceea a fost propus ca un îndrumar și nu impus ca șemă fixă. De aici și formula liberă de desfășurare, de genul „brain storming”, adoptată și ca opoziție față de un anume tradiționalism festiv și rigid. Tocmai de aceea am apreciat încrederea acordată de conducerea Institutului acestei formule, la prima vedere insolită, dar care a reușit să se impună, așa cum au arătat discuțiile îndelungi și pasionate.

Participarea a fost deschisă tuturor celor interesați de temă. Solicitățile pentru redactarea unor referate cu subiecte la libera alegere, aliniat

* Din cauza depășirii spațiului tipografic acordat revistei, contribuțiile d-lor C. Kacsó, Fl. Curta și A. Canache, V. Mihăilescu-Bărliba, I. Chicideanu și D. Lichiardopol nu au putut fi incluse în numărul de față, ele urmînd a fi publicate într-un număr viitor, cu excepția contribuției d-lor I. Chicideanu și D. Lichiardopol care va apare în limba germană în volumul *Neue Bronzefunde aus Rumänien*, Berlin, 1992.

totuși, sumarului, au fost făcute însă, cu precădere, unor specialiști deja recomandați prin preocupările și contribuțiile lor. Unii dintre aceștia au răspuns cu promptitudine aducîndu-și aportul la desfășurarea colocviului. S-a căutat, de fiecare dată, ca referatele, pornind de la o bună cunoaștere și de la o sistematizare riguroasă a materialului arheologic, să pună, în primul rînd, problemele în termenii lor corecți lăsînd ca soluționările, într-o direcție sau alta, să se contureze de la sine, în cadrul discuțiilor. Am căutat în felul acesta să evităm comunicările de genul rapoartelor excelînd în descrieri interminabile și sfîrșind prin concluzii telegrafice, adesea forțate, care ar fi dus, prin pierderea de timp, la telescoparea dezbaterii propriuzise. Accentul colocviului a fost pus pe discuție, obținîndu-se astfel o participare lipsită de formalism, susținută și, prin aceasta, fructuoasă. Lucrul era cu atît mai necesar cu cît colocviul era gîndit ca un început de drum, ca un prilej de clarificări a problemelor majore.

Colocviul a început în ziua de 28 aprilie, participanți fiind cercetători de la Institutul de Arheologie, invitați de la Seminarul de Pre- și Protoistorie a Universității Libere din Berlin, cadre didactice de la Facultatea de Istorie, specialiști de la muzee din țară, studenți. Dezbaterile au fost deschise de către dr. Petre Alexandrescu, directorul Institutului, care a arătat că, deși constituie o noutate, dezbaterile privind obiceiurile de depunere continuă buna tradiție a Institutului de a organiza asemenea manifestări pe teme de interes major, raliate cercetării europene moderne. Dr. P. Alexandrescu a mai subliniat apoi interesul ca și complexitatea temei ținînd seama și de cadrul cronologic foarte larg, de unde și așteptările îndreptățite ale specialiștilor în diferite epoci. Moderatorul colocviului a expus apoi, succint sumarul dezbaterii și caracterul de „brain storming” al desfășurării.

Seria referatelor a fost deschisă de dr. Nikolaus Boroffka (Berlin) cu un referat intitulat *Depuneri din paleolitic și neolitic în nord-vestul Europei*. Expunerea, pe lângă faptul că a adus în discuție o serie de descoperiri cu un caracter aparte (depuneri de resturi osteologice umane, (cranii) depuneri de unelte în contexte speciale) datînd din paleoliticul superior, a prezentat auditoriului materiale și problematica lor din spații mai puțin familiare cercetătorilor români. De un interes special a fost prezentarea unor depuneri din mlaștinile nordului continentului, manifestare complexă cu un evident caracter religios. Discuțiile pe marginea referatului au căutat mai întîi să precizeze contextul și de aici caracterul votiv al unor depuneri, subliniindu-se că ne aflăm în fața unora dintre cele mai vechi activități de genul acesta. S-a discutat apoi și asupra unor descoperiri asemănătoare din stațiunile neolitice de la Traian și Hăbășești, pentru ca apoi să se încerce o delimitare reciprocă a termenilor „depunere” și „depozit”, legate de comportamentul religios al comunităților preistorice.

Referatul intitulat *Considerații preliminare asupra depunerilor de piese de metal la Dunărea de jos în epoca bronzului*, susținut de I. Chici-deanu, a încercat să schițeze o evoluție a obiceiurilor de depunere, începînd cu bronzul timpuriu. Creșterea numerică a depunerilor ca și apariția în număr crescînd a depozitelor, apariția unor tezaure, și proporțiile exprimate în procente dintre descoperirile singulare, depozite, morminte și descoperiri din așezări au fost puse în relație cu evoluția necropolelor și prin aceasta cu dinamica structurilor sociale ale diferitelor comunități. S-a subliniat faptul că, spre deosebire de alte spații, între Carpații Meridionali și Dunăre lipsesc mormintele princiare, existînd în schimb, pentru

bronzul mijlociu și chiar și pentru cel târziu, tezaure conținând arme și podoabe din aur, ca cele de la Pierșinari, Tufa, Ostrovul Mare, Măcin, Curtea de Argeș, ca expresie a unor structuri sociale diferite. S-a trecut apoi direct la referatul *Observații asupra unui depozit de bronzuri* prezentat de I. Chicideanu și D. Lichiardopol (Ploicști). Pe baza recent descoperitului depozit de seceri de la Străoști s-a încercat o analiză asupra semnificației simbolice a secerilor, tip metalic prezent cu o frecvență cu totul remarcabilă în depozite și lipsind în același timp din alte categorii de descoperiri. Prin analogii cu situații din zona egeeană, sau din vestul Europei, s-a considerat că funcția utilitară a secerilor a fost dublată de una simbolică, aceasta din urmă devenind predominantă, ceea ce explică obiceiul depunerii secerilor în cantități mari în depozite începînd cu bronzul târziu. A fost analizată și relația cu depunerile de seceri în morminte ca și asocierea frecventă în depozite cu topoarele, asociere considerată ca o formulă rituală. Discuțiile purtate pe marginea celor două referate au atins probleme ale cronologiei relative a epocii bronzului, asupra semnificației depunerii, singulare sau în depozite, a topoarelor, piese cu evident caracter de bunuri de prestigiu. Amplu discutate au fost relația depozit/morminte princiere, depunerile de tip Flușfunde, caracterul intenționat sau neintenționat al depunerilor, și, mai cu seamă, distincția dintre tezaur și depozit, sublinindu-se semnificația sociologică a termenului de tezaur. Așteptat cu interes, referatul *Condițiile de descoperire, structura și tipologia depozitelor de bronzuri din Depresiunea Maramureș* a dr. Carol Kacso (Baia Mare) a fost o prezentare sintetică asupra a numeroase depozite dintr-o zonă bine circumscrisă geo-morfologic. Beneficiind de numeroase descoperiri vechi și recente, ca și de unele completări a unor descoperiri mai vechi, atît prin studii de arhivă cit și prin cercetări de teren, dr. C. Kacso a încercat o sistematizare în funcție de morfologia terenului, de condițiile, nu totdeauna clare, de descoperire ca și după conținutul fiecărui depozit. Au fost precizate piesele cu frecvență crescută în Maramureș, cele de proveniență străină ca și cele cu apariții rare. S-a arătat că lipsesc cercetările în așezări pentru a se putea preciza cadrul cultural, iar din punctul de vedere al cronologiei relative, într-o încercare de racordare la un sistem mai larg s-a propus termenul de depozite de tip Uriu-Opályi. Discuțiile prelungite asupra referatului dr. C. Kacso au prilejuit și reluarea unor laturi ale referatelor precedente, constituindu-se într-o dezbateră ad-hoc asupra depunerilor în general și asupra celor din epoca bronzului în special. În intervențiile lor participanții la discuții au atacat și probleme de metodologie. S-a arătat că printr-o corectă analiză statistică și combinatorie se poate contura un așa numit „depozit sau tezaur standard”, pornindu-se de la intenționalitatea depunerii, tot mai evidentă, și de la construirea depozitelor dovedită prin procedura depunerii după principiul *pars pro toto*. Prin stabilirea așa-numitului „depozit-standard”, o construcție teoretică exprimînd conținutul tip al unor depozite specifice unei zone și unei perioade determinate, se poate judeca integralitatea unei descoperiri (depozit) foarte necesară avîndu-se în vedere modul fortuit în care au fost descoperite majoritatea depozitelor. Frecvența relativ mare a unor piese fragmentate în depozitele de bronzuri, departe de a exprima intenția retopirii lor, a fost socotită ca exprimînd un act de distrugere deliberată în cadrul unui ceremonial ce poate fi comparat cu binecunoscutul *potlatch*, apropiere care a mai fost făcută în literatura de specialitate (Bradley, *The Passage*

of Arms, Cambridge, 1990, 36). Caracterul votiv al depozitelor epocii bronzului a fost subliniat de toți cei care au luat parte la discuții, făcîndu-se o critică severă concepțiilor potrivit cărora depozitele au fost îngropate datorită unor frămîntări sociale. Teoriei îngropării din motive profane i se opun din ce în ce mai multe dovezi : îngroparea unor depozite constituite în special din arme, relația strînsă cu inventarele funerare, alcătuirea depozitelor după principiul *pars pro toto* etc. Respingerea acestei teorii, cîndva la modă, are consecințe directe și asupra sistemelor cronologice, fiind necesară renunțarea la conceptul de „orizont de depozite”, din păcate încă folosit de unii cercetători.

Ziua a doua a debutat cu referatul dr. Virgil Mihăilescu-Bîrliba (Iași) intitulat *Tezaurе monetare antice, metode și sisteme de interpretare*. Textul a constituit o expunere teoretică asupra termenului de tezaur monetar, de tezaur în general, ca și asupra depozitului privit din punct de vedere numismatic. Au fost explicate noțiunile de tezaur de teaurizare, tezaur de circulație, depozit, cu exemplificări și interpretări teoretice. Din discuțiile purtate s-a conturat termenul de tezaur de prestigiu, cu evidentă valoare ținînd de rangul social, ca și lămuriri privitoare la acumularea de monede, nu totdeauna din determinări arghirofile. Referatul redactat de Vlad V. Zirra împreună cu studentul Daniel Spănu (anul II, Fac. de Istorie) și intitulat *Despre tezaurele dacice* se poate spune că a adus un aer proaspăt într-o problemă veche. Reluînd un studiu mai vechi al prof. K. Horedt (Dacia, N. S., 17, 1973, 127 — 167), autorii au supus unei subtile analize statistico-combinatorii tezaurele dacice de podoabe de argint, adăugînd și descoperiri mai noi și precizări de ordin tipologic proprii. Dibăcia metodologică le-a permis concluzii interesante. Mai vechea cronologie a fost nuanțată și reflectată chorologic prin grupe cronologice și teritoriale, convingător puse în evidență. Remarcabilă a fost și încercarea de a stabili tezaure standard și, în relație cu acestea, portul vestimentar conform departajărilor cronologice. Obiectul constituirii și depunerii acestor tezaure a fost înfățișat în complexitatea lui, accentuîndu-se pe latura de ordin social ca și pe importanța acestor descoperiri într-o perioadă practic lipsită de descoperiri funerare. Una din piesele de rezistență ale colocviului, referatul lui V. V. Zirra și D. Spănu a surprins prin subtilitatea metodei și încheierile noi, mai ales de ordin cronologic, chiar și pe specialiștii reputați ai perioadei. Discuția s-a concentrat inițial asupra cronologiei absolute a tezaurelor, cele 4 grupe propuse de autori fiind examinate prin prisma criteriilor mai vechi nu totdeauna în concordanță cu înscrierile statistice, mai dificil de pătruns. S-a scos în evidență legătura cu tezaurele monetare din epocă, ambele exprimînd de fapt același fenomen, poate în două variante, legat de rangul social, ca și importanța studiului acestor tezaure într-o epocă fără înmormîntări. Referatul *Despre tezaurele din sec. V p. Ch. de pe teritoriul României* al dr. Rađu Harhoiu s-a referit în special la tezaurele de la Șimleul Silvaniei, Apahida I și II, Concești, Pietroasa etc., considerate regale pe baza conținutului de excepție al fiecăruia. Condițiile de descoperire a acestor tezaure legate de puterea politică și militară ca și izvoarele scrise conduc la concluzia că acestea au fost îngropate datorită unor evenimente istorice și nu din considerente ținînd de comportamentul religios. De altfel, simbol al puterii, dispariția dintr-un motiv sau altul a acestor tezaure ducea firea la pierderea autorității politice. Referatul dr. R. Harhoiu a deschis din nou seria discuțiilor

asupra termenului de „tezaur”, concept despre care s-a afirmat că presupune o anumite valoare de ordin social, de prestigiu, legată de rangul deținătorului. A fost subliniat faptul că astfel de tezaure sunt cunoscute la vremea respectivă pe o arie largă, iar reginul lor este foarte limpede înfățișat în *Cîntecul Nibelungilor*. Ultimul referat a fost prezentat de Florin Curta și Adrian Canache. Intitulat *Depozite de unelte și arme medievale timpurii (sec VIII – XI p. Ch.)* referatul a avut în centru o categorie poate mai puțin spectaculoasă de descoperiri, dar nu lipsită de importanță. Deși nu foarte numeroase, aceste depozite răspândite pe o arie largă, predominant extracarpatică, atestă practica depunerilor într-o perioadă tîrzie și controversată arheologic, aducînd și pe această cale noi deslușiri. Analiza statistică și combinatorie le-a permis lui Fl. Curta și A. Canache să distingă grupe de depozite după conținut, ca și departajări cronologice. Discuțiile au subliniat interesul prezentat de aceste depuneri, relația față de mediul geografic și cultural, ca și absența depozitelor specializate, ceea ce aruncă o lumină aparte asupra semnificației acestor depozite mixte.

Colocviul *Obiceiuri de depunere în pre- și protoistorie* a fost un început de drum. Măcar din acest motiv cred că pot renunța la tradiționalele concluzii. Aș mai zăbovi doar asupra a ceea ce prefer să numesc încheieri, dar pe care nu le socotesc cituși de puțin definitive.

Fenomenul depunerilor își are începuturile, la nivelul documentării de astăzi, în paleoliticul superior și se manifestă pe o arie largă. Deși apare clar, încă de la început, că nu poate fi ocolit caracterul său vădit religios, în decursul timpului este de luat în considerație că fenomenul a căpătat treptat și o semnificație sociologică sub veșmint ritual, ceea ce i-a sporit complexitatea. Documentul arheologic, prin modul în care ne ajunge la îndemînă, ca și prin natura lui, ne obligă la o permanentă adaptare metodologică care exclude modelele fixe, prefabricate, de interpretare. Strădania continuă pentru deslușirea sensului depozitelor, al tezaurelor etc. a cîștigat în vremea din urmă prin adoptarea și adaptarea procedeelelor statistice. Prin ele se conturează tot mai mult o metodologie de analiză și interpretare structurală și de aici mai departe către o abordare sociologică, în care teoriile mai vechi, unele încă cu serioase reziduri marxizante, nu își mai găsesc locul.

Desigur, colocviul nu a putut și nici nu a intenționat să acopere în totalitate tema vastă pe care și-a propus-o. Au mai rămas multe de rostit. Există însă o reușită, una singură : am aflat cit de mult nu știm.

ION GHICIDEANU

